

RUSYA'NIN KIRIM'I İŞGAL TEŞEBBÜSLERİ KARŞISINDA KIRIM HANLIĞI KUVVETLERİNİN PEREKOP ZAFERİ (1689)

The Perekop Victory of the Crimean Troops Against the Russians Trying to Invade
Crimea (1689)

Muhammet ŞEN*

ÖZET

II. Viyana Bozgunu sonrası Avusturya ve Lehistan arasında oluşturulan ikili ittifak, Venedik ve 1686'da Rusya'nın da dâhil edilmesiyle genişletilerek Kutsal ittifak haline dönüştürülmüştü. Rusya'nın da bu ittifaka dâhil edilmesiyle Osmanlı Devleti'ne bir cephe de kuzeyde Rusya tarafından açılmış oluyordu. Lehistan ve Avusturya'nın Rusya'dan beklentisi, Osmanlı Devleti'ne Kırım Hanlığı'ndan gelmesi muhtemel yardımları engellemesiydi. Rusya ise Kırım, ardından Azak ve Karadeniz'e inerek uzak mefkûresi İstanbul'u ele geçirmeyi planlamaktaydı. Rusya bu amacını gerçekleştirmek için ilk hedef olan Kırım üzerine Prens Galitsin kumandasında 1687 ve 1689 tarihlerinde iki sefer gerçekleştirmiş fakat Rusya'nın bu teşebbüsleri başta Kırım Hanı Selim Giray ve Kırım- Tatar kuvvetlerinin gayretleri ile başarısızlıkla sonuçlandırılmıştı. Özellikle 1689 tarihindeki büyük sefer yani Perekop Kalesi önlerinde Rus ordularının Kırım Hanlığı kuvvetleri karşısındaki hezimetini, sadece Galitsin'in Rusya'da itibarını kaybetmesine neden olmamış, aynı zamanda Galitsin'in en büyük destekçisi Çariçe Sofia'nın (Sophia Alekseyevna) Rusya tahtından inmesine neden olmuştu.

Anahtar kelimeler: Kırım Hanlığı, Rusya, Osmanlı Devleti, Lehistan, Avusturya

ABSTRACT

The bilateral alliance which was sealed between Austria and Poland after the second Vienna defeat was extensionally turned into a holly alliance with the incorporation of Venice and also Russian in 1686. With the incorporation Russia into this alliance, a new front against the Ottoman Empire was opened (built).

---

* Araş. Gör., Ege Üniversitesi, Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü, Türk Tarihi Anabilim Dalı, Bornova - İZMİR.

on the north by Russia. The expectation of Poland and Austria from Russia was that Russia would avoid the possible assistance war reliefs from the Crimea to the Ottoman Empire. Russia had been planning to conquer its improbable ideal, İstanbul by going down to Crimea, then Azov and Black Sea. Russia launched two military expeditions over the Crimea, the first target to reach this aim, in 1687 and 1689 at Prince Galitsin's command, but the attempts of Russia failed with the help of the primary efforts of the Crimean ruler Selim Giray and Crimean-Tatar forces. Especially the great expedition in 1689, that is to say, the fiasco of the Russian armies against the Crimean forces in front of Perekop castle, led not only to the loss of prestige for Galitsin in Russia, but also the abdication of Czarina Sofia, the greatest supporter of Galitsin.

Keywords: The Crimean Khanate, Russia, The Ottoman Empire, Poland, Austria

Viyana Seferinden Rusya'nın Kırım'ı İlk İşgal Teşebbüsüne Kadar Avrupa Devletlerinin Politikaları Hakkında Genel Bir Değerlendirme (1683-1687)

1676 İzvançe (Zurawno)¹ kalesi önlerinde Osmanlı ordularına mağlup olan Sobieski, Osmanlı Devleti ile savaşı sonlandırmak, Baltık politikasına yönelmek, XIV. Louis ile kurduğu ittifak ile Prusya'ya saldırmak amacındaydı. Fakat Osmanlı Devleti ile savaşı sonlandırma niyetinde olan Sobieski, diğer taraftan 1672 Bucaş ve 1676 İzvançe (Zurawno) Anlaşmaları² ile Osmanlı Devleti'ne bırakmak zorunda kaldığı topraklardan feragât etmek istemiyordu³. Çünkü kaybedilen bu topraklarda Lehlilerin soylu ve magnat sınıfının büyük çıkarları bulunduğundan dolayı bu gruplar, Sobieski'yi Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa devam etmesi yönünde zorluyorlardı. Sobieski, İzvançe (Zurawno) Anlaşmasının onaylanması için padişah tarafından verilecek ahidnâmeyi almak amacıyla İstanbul'a gönderdiği elçisi Chelm Voyvodası Jan Gninski aracılığı ile barış talebini Osmanlı Devleti'ne bildirdiğinde: “*Bab-ı Ali size barış teklif ediyor, ister kabul edin ister etmeyin fakat Lehistan'ın Rusya'dan bize daha yakın olduğunu unutmayın*” yönünde vermiş olduğu cevap Sobieski'nin barış umutlarının sonuçsuz kalmasına neden olmuştu⁴. Osmanlı Devleti'nden umduğunu bulamayan Sobieski, bir

¹ Ukrayna'da yer alan Zurawno kentinde imzalandığı için Zurawno Antlaşması olarak da bilinir. Türkçe adını ise Zurawno kentine Türklerin verdiği “İzvançe” adından alır. Bu yüzden makalemizde adı geçen anlaşmayı hem Türkçe hem Batılılar tarafından kullanılan ibaresiyle vermeyi uygun gördük.

² Lehistan, Bucaş Anlaşması ile Podolya, Kamaniçe ve Ukrayna topraklarını Osmanlı Devletine bırakmak zorunda kalmıştı. İzvançe (Zorovno) Anlaşması ile yıllık 22.000 altın verilmesi hükmü dışında Bucaş Anlaşması taraflar arasında aynen kabul edildi. **Osmanlı İmparatorluğu ile Lehistan (Polonya) Arasındaki Münasebetlerle İlgili Tarihi Belgeler** (Yayına hazırlayan: Nigar Anafarta, Yayınlayan: Mehmet Kavala), (Tarihsiz ve Basım Yeri belli değil), s. 18-19.

³ Dariusz Kolodziejczyk, **Ottoman-Polish Diplomatic Relation 15th-18th Century**, Brill-Leiden-Boston-Koln, 2000, s. 149.

⁴ Sobieski'nin Osmanlı Devleti'nden Bucaş Anlaşması ile kaybettiği toprakları istemesi Osmanlı Devletinin tepkisine neden olmuştu. Sabire Arık, “Polonya Kralı Jan Sobieski Hükümdarlık

taftan Podol-ya'yı Osmanlı Devleti'ne kaptırmasından dolayı topraklarının güvenliğini tehlikede görüyor, diğer taraftan Osmanlı Devleti'ne kaptırmış olduğu bu toprakları geri almanın yollarını arıyordu. Bunu tek başına yapamayacağını bilen Sobieski, Avusturya ile 1676 İzvançe (Zuraw-no) Anlaşmasına mugâyir davranarak savunma anlaşması imzalamıştı⁵.

Sobieski'nin yardımları ile Osmanlı Ordusu, Viyana önlerinde bozguna uğratıldı. Fakat bu durum Sobieski'ye kâfi gelmemişti. Sobieski, Macaristan'da Osmanlı Devleti ile yapacağı son bir savaş ile Osmanlı Devleti'ni sonsuza dek Avrupa'dan atma niyetindeydi. Avusturya ve Lehistan arasında kurulan bu ittifaka, Papa VI. İnnocentiy'in de destek vermesiyle 5 Mart 1684'te Venedik dâhil edilmiş ve bu üç ülke arasında imzalanan anlaşma ile bir Haçlı ittifakı (Kutsal ittifak) oluşturulmuştu.

Kutsal ittifakı oluşturmak için en büyük gayreti gösteren Sobieski'nin amacı, Osmanlı Devleti'ne kaptırdığı Kamaniçe, Podolya ve Ukrayna topraklarını geri almaktı. Fakat Sobieski, Avusturya nezdinde bu politikalarına destek bulamamıştı. Diğer yandan Sobieski'nin, Macar (Kurs) kralı Tökeli ile ticaret anlaşması imzalaması, Avusturya karşısında Tökeli himayesindeki isyancılara ekonomik güç sağlayacağından Avusturya'nın büyük tepkisine neden olmaktadır⁶.

Kutsal ittifak dâhilinde beklentileri karşılanmayan Sobieski, yeni müttefik arayışları içine girdi. Şii İran ile Sünni Osmanlı Devleti arasındaki İslam dünyasının lideri olma rekabetinden yararlanarak İran'ı tarafına çekme gayretlerinde başarılı olamadı. Sobieski'nin diğer bir hamlesi Kırım Hanlığı üzerine oldu. Sobieski, Murad Giray'ın (1678-1683) Viyana ve halefi Kırım Hanı II. Hacı Giray'ın (1683-1684) Parkanlar savaşlarındaki tutum ve davranışlarından dolayı Kırım Hanlığı ve Osmanlı Devleti arasında vuku bulan ihtilaflardan istifade ile Kırım Hanlığı'nı Osmanlı Devleti'nden koparma çabaları da sonuçsuz kaldı⁷.

Dönemi (1674-1696)", **Tarih Araştırmaları**, Ankara Üniversitesi D.T.C.F, C.XXIV, Eylül-2005, s. 220.

⁵ Avusturya başlangıçta Lehistan ile ittifak kurma düşüncesine pek sıcak bakmıyordu. Fakat Macar isyancılarının Osmanlı Devleti tarafına geçmesi ve Fransa'nın 1681'de Salzburg'u ele geçirmesi, Avusturya'nın Lehistan'ın teklifine sıcak bakmasına neden oldu. Çünkü Viyana'nın durumu Varşova'nın kaderini belirleyecekti. Lehistan ve Avusturya arasında 31 Mart 1683'te imzalanan ittifak anlaşmasına göre Avusturya; Macaristan'da, Lehistan; Boğdan ve Podolya'da Osmanlı Devleti'ne karşı mücadele edecekti. Sabire Arık, **Polonya Kralı Jan III. Sobieski ve Hükümdarlığında Osmanlı-Lehistan İlişkileri (1674-1696)**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004, s. 137-139

⁶ 1672 Bucaş Anlaşmasından Podolya'nın Osmanlı egemenliğinden çıkışı olan Karlofça Anlaşmasına (1699) kadar Osmanlı-Lehistan ilişkilerinin seyrini etkileyen yegâne husus, Osmanlı Devleti'ne kaptırılan Podolya, Kamaniçe, Ukrayna topraklarının geri alınması olmuştur. Arık, **a.g.t.**, s.166-173.

⁷ Sobieski'nin Kırım Hanlığı'nı Osmanlı Devleti'nden koparma planları yaptı bu dönemde, Kırım Hanlığı'nın başında I. Selim Giray'ın bulunması Osmanlı devleti için büyük bir şanstı. Osmanlı Devleti tarafından kendisine atfedilen "Koca Han", "Sadık Han" iltifatlarını ziyadesiyle hak eden Selim Giray, Sobieski'nin bu planlarına alet olmamıştır. Halim Giray, **Gülbün-i Hânân**, Osman Cudi Neşri, İstanbul, 1327, s.108-111.

Sobieski, artık büyük emekler ile oluşturmuş olduğu kutsal ittifak içinde çaresizdi. Yaptığı tüm hamleleri neticesiz kalmakla beraber aleyhine olmuştu. Ve son bir umut olarak gördüğü Rusya ile ittifak arayışları içine girdi. Rusya başlangıçta 1676-1681 Osmanlı-Rus Savaşı sonucunda imzalanan Bahçesaray Anlaşmasına sadık kalma taraftarıydı⁸. Rusya'ya gönderilen Leh elçisine, o sırada Rus dış politikalarını tayin etmekte en etkili isim olan Wasyl Golicyn, bu durumu fırsat bilerek 1667 Andrusova⁹ Anlaşmasına benzer bir anlaşma teklifinde bulundu. Rusya, bu anlaşma ile Lehistan'a yapacağı 146.000 ruble para yardımı karşılığında Lehistan'dan Kiev, Sol Yaka Ukraynası, Smolensk ve Chernigov'u almıştır¹⁰. Anlaşma ile Lehistan sadece Rusya'ya kaptırılmış olduğu topraklardan bir kez daha feragat etmiş olmuyor aynı zamanda Polonya-Litvanya Cumhuriyeti topraklarında yaşayan tüm Ortodoksların hamiliğini de Rusya'ya bırakmış oluyordu. Kısacası Sobieski, Türkleri mağlup etme hırsı yüzünden ikinci plana geriliyor ve tüm inisiyatifi kendi elleri ile Rusya'ya veriyordu.

Sobieski, Rusya'yı kutsal ittifaka dâhil etmek için yapmış olduğu anlaşmanın Lehistan'ın geleceği açısından hiçte iyi olmadığını farkındaydı. Bu yüzden anlaşmanın imzalanmasını elinden geldiğince geciktirmeye çalışıyordu. Ruslar ile tekrar anlaşma masasına oturmak isteyen Sobieski, yapılacak olan müzakerelerde kazanç sağlayabilmek, elini kuvvetlendirmek için yeni başarılarla ihtiyacı olduğunu farkındaydı. Bu doğrultuda Kamanice ve Podolya'yı elde edebilmek için öncelikle buralara lojistik destek sağlayan Eflak ve Boğdan'ı ele geçirmeliydi.

Eylül 1684'te Lehistan orduları, Kamanice'de Serasker Vezir Boşnevi Süleyman Paşa ve Kırım Hanı Selim Giray kumandasındaki kuvvetler tarafından mağlup edildiler¹¹. 3 Ekim 1685'te Litvanya, Özü Kozakları, İsveç ve Avusturya kuvvetlerinden müteşekkil 83.000 kişilik Leh kuvvetleri, Eflak ve Boğdan'a girip ardından Kamanice Kalesini muhasara altına aldılar da bir kez daha Serasker Vezir Boşnevi Süleyman Paşa, Kırım Hanı Selim Giray ve Kalgay Devlet Giray kumandasındaki kuvvetler tarafından mağlubiyete uğratıldılar¹².

⁸ 3 Ocak 1681'de imzalanan Bahçesaray Anlaşması, Osmanlı Devleti ile Rusya arasındaki ilk resmi anlaşmadır. Anlaşmaya göre taraflar arasında 20 yıl süreli bir barış hüküm sürecek, iki devlet arasında Dinyeper Nehri sınır kabul edilecekti. O'Brien, C. Bickford; "Russia and Turkey, 1677-1681: The Treaty of Bakhchisarai", **Russian Review**, 1953, Vol. 12, No. 4, p.259-265.

⁹ 20-30 Ocak 1667'de Smolensk yakınlarında bulunan Andrusovo kasabasında imzalandı. Rusya adına anlaşma yapmak üzere Afanasy Ordin-Nashchokin, Lehistan adına Jerzy Chlebowicz görevlendirildi. Anlaşma ile Ukrayna toprakları Dinyeper boyunca ikiye bölündü, doğu kısmı Rusya'ya bırakıldı. Rusya bu anlaşma ile Kiev, Smolensk, Seversk, Çernigov'u aldı. Ayrıca anlaşma ile Rusya, Lehistan'a 1.000.000 zloty (200.000 ruble) para yardımında bulunacaktı. S.M. Solov'yev, **İstoriya Rossii s Drevneysih Vremen**, T. 1, Moskova, 1870, s. 101.

¹⁰ Akdes Nimet Kurat, **IV - XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri**, Ankara, 2002, s. 255.

¹¹ Silahdâr Fındıklılı Mehmed Ağa, **Tarih-i Silahdâr**, C. II, İstanbul, 1928, s. 186-187.

¹² Mehmed Râşid, **Tarih-i Râşid**, C.I, 490-492; **Silahdar**, C.II, s. 206-207.

Rusya'nın Kırım'a Yönelik İlk İşgal Teşebbüsü (1687)

Avusturya, Lehistan, Venedik, Papa tarafından kurulan Kutsal ittifaka 1686'da Sobieski'nin gayretleri ile Rusya da dâhil edildi¹³. Rusya'nın ittifaka dâhil edilmesindeki en büyük neden, Avusturya ve Lehistan ile savaş durumunda olan Osmanlı Devleti'ne Kırım Hanlığı tarafından gelecek olan yardımların engellenmesi düşüncesi idi. Çarlık belgelerinde Rusya'nın Kırım'a yönelik saldırılarının nedenleri; Doroşenko'nun Rusya aleyhindeki politikalarına destek veren Kırım Hanlığı'ndan öç almak, Kırım Hanlığı kuvvetleri tarafından Rus topraklarına yapılan akınlara ve Rusya'nın Kırım Hanlığı'na ödemekte oldukları yıllık vergiye son vermek¹⁴, Rusya'nın kendilerine destek veren Zaporog Kozaklarının¹⁵ bu yardımlarına karşılık vermek gibi nedenler olarak kaydedilmektedir. Kısacası Avusturya ve Lehistan ile savaş halinde olan Osmanlı Devleti'ne bir cephe de kuzeyde Rusya tarafından açılmış oluyordu¹⁶.

Sevsk, Kazan, Novgorod, Ryazan'dan gelen birlikler, 1687 Şubat-Nisan ayları arasında Kırım üzerine yapılacak sefer için toplanmaya başlamışlardı¹⁷. Prens Galitsin kuvvetlerine Samoylovich kumandasındaki 50.000 Zaporog Kozakları ve Don Kozaklarının¹⁸ da destek vermesi ile Rus ordusunun sayısı 150.000'i geçmişti¹⁹. Sefer için Rus ordusu beş kısma ayrıl-

¹³ Gregory L. Freeze, **Russia; a history**, Oxford University Press, 1997, s. 85.

¹⁴ "Kırım Hanlığı'na yıllık olarak ödenen vergi Rusya'nın diğer ülkeler nezdinde itibarını düşürmekte idi. Ayrıca Kırım Hanlığı'na yıllık vergi ödenmesine rağmen Kırım Tatarları, Rusya topraklarına yönelik saldırılarına devam ediyor, yaptıkları taarruz ve baskınlar ile Rusları esir alıyor, hayvan ve eşyalarını yağmalıyorlardı. Osmanlı Devleti ise tüm bu duruma kayıtsız kalıyordu." S. M. Solov'ev, **İstoriya Rossii s drevnejshikh vremen, Kniga VII**, Toma, 13-14, Moskova, 2002, s. 519.

¹⁵ "za" öte "porog" çağlayan, şelale anlamına gelmekte olup Zaporog Kazaları (Запорожье казаки), çağlayanların öte tarafı yani güney Rusya ve güney Ukrayna sınır bölgelerinde yaşayan halkları ifade etmek için kullanılmıştır. Paul Robert Magocsi, **A History of Ukraine**, Toronto: University of Toronto Press, 1996, s. 179-181; 16. yy ortalarında Prens Dmytro Vysneveckyj, Dinyeper çağlayanlarının aşağısındaki adada müstahkem bir iskân yeri Ukrayna dilinde; "Запорізька Січ", "*Zaporiz'ka Sich*", Rus dilinde; "Запорожская Сечь", "*Zaporozhskya Sech*", "*Zaporizhian Sich*"'i tesis etti. Burası kendilerini Zaporog veya Siç Kozakları olarak adlandıran Dinyeper Kozaklarının merkezi oldu. Peter Bartl, "17. Yüzyılda ve 18. Yüzyılın İlk yarısında Kazak Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu", Çev. Kemal Beydilli, **İlmi Araştırmalar Dergisi**, VI, İstanbul, 1998, s. 302-304.

¹⁶ Brian L. Davies, **Warefare, State and Society on the Black Sea Steppe 1500-1700**, London-Newyork, 2007, s. 178.

¹⁷ Lindsey Hughes, **Regent of Russia 1654-1704**, New Haven, Yale University, Press, 1990, s. 198.

¹⁸ Osmanlı kaynaklarına göre Don, Dinyeper ve Buğ nehirleri arasında yaşayan Kozaklardır. Vahid Çabuk, "Köprülüler Devrinde Osmanlıların Ukrayna politikası", **Türk Kültürü Araştırmaları**, (Orhan F. Köprülüye Armağan, Ankara, 1998, s. 22; Rusya tarafından Frol Minaev'in Don Kozakları'nın başında bulunarak bizzat sefere iştirak etmesi istenmişti. Vasilii Dmitrievich Sukhorukov, **Statischeskoe Opisanie Zemli Donskikh Kazakov, Sostavlennoe v 1822-1832 g.**, Novoherkassk, 1891, s. 327-330.

¹⁹ W. E. D. Allen, **The Ukraine: a History**, Cambridge, 1940, s. 176; Magocsi, **a.g.e.**, s.241.

mıştı. Büyük birliklerin başında Galitsin²⁰ bulunuyordu. Diğer dört birliğin idaresi A. S. Shein, V. D. Dolgorukii, M. G. Romodonovski ve L. R. Nepliev'e verilmişti²¹. Galitsin'in planına göre güney-batı yönünde ilerlenecek, Zaporog topraklarına geçilecek, burda Samaylovich kumandasındaki Zaporog Kozak kuvvetlerin orduya dâhil olmalarıyla güney steplerine doğru hareket edilerek Or/Ur Kalesi ele geçirilecekti. Or Kalesi, Kırım'ın işgal edilebilmesi için öncelikle ele geçirilmesi gereken en önemli stratejik noktayı oluşturmaktaydı. Çünkü Kırım'ın giriş yeri olan bu kale ele geçirilirse Kırım yarımadasının ana kara ile bağlantısı kesilecek ve yarımadaya gelebilecek yardımlar da bu suretle engellenecekti. Aynı zamanda Galitsin'in planına göre, bu esnada Don Kozakları, Azak Denizinin doğusundan Kırım Hanlığı'na yönelik taarruzlarda bulunacaklardı. Zaporog Kozakları ise Dinyeper'in (Özi) aşağı kesimlerinde bulunan Türk kalelerine saldırarak ve buralardan Kırım Hanlığına gelmesi muhtemel yardımların önü kesilmiş olacaktı²².

8 Martta Kırım'ı işgal etmek üzere Galitsin kumandasında hareket eden Rus ordusu, yaz sıcaklarından dolayı çok sıkıntı çekmekte ve günlük sadece 10 km yol alabilmekteydi²³. Yaz sıcağında dere ve çaylar da kurumuştur²⁴. Ruslar açısından cehenneme dönen bu zorluklara birde Rus ordularının Kırım'a yaklaşmakta oldukları haberini alan Kırım Hanı Selim Giray'ın, Or/Ur Kalesine geliş güzergâhındaki tüm stepleri yaktırması eklenmişti. Selim Giray'ın amacı, steplerde ne kadar ot, çimen, saman varsa ise yaktırmak, bu suretle düşmanı ve hayvanlarını aç, susuz bırakarak geri çekilmeye mecbur etmektir²⁵. Selim Giray Han, bu planında başarılı olmuştu. 13 Haziran'dan beri aç ve susuz kalan Rus ordusunun Kırım'ı işgal etmeye takâti kalmamıştı²⁶. 30.000 askerini kaybeden Galitsin, daha fazla ilerlemenin doğru

²⁰ Rusya'da meşhur Galitsyn ailesine mensup olup 1645-1670 Aleksei'nin iktidarı döneminde ön plana çıkmış ve 1682-89 Sofia zamanında Sofia ile yakın ilişki kurup onun en büyük akıl hocası konumuna gelmiştir. 1676'da boyar ilan edilip Kırım Hanlığı kuvvetlerine karşı Ukrayna'ya gönderilen orduların komutanlığı görevine tayin edildi. 1678 Çehrin Seferine katıldı. 1686'da Rusya ile Polonya arasında imzalanan ve Rusya'nın Kiev gibi çok büyük çıkarlar elde ettiği anlaşmanın müzakerelerini yönetti. 1682 Mayıs devriminden sonra her ne kadar fikirleri ön plana çıkmışsa da Kırım üzerine yapmış olduğu 1687 ve 1689'daki başarısızlıkla sonuçlanan iki sefer teşebbüsü Rusya'da itibarının zedelenmesine neden oldu. 1689'da Petro ve kardeşi Sofia arasındaki iktidar mücadelesinde Sofia'nın yanında yer aldı. Petro'nun iktidara gelmesi ile önce Kargopol ardından Mezen ve Kholmogory'e sürgün edildi. Kholmogory'de 21 Nisan 1714'te öldü. Mauricio Borrero, **Russia; a Reference guide from the Renaissance to the Present**, 2004, s. 163.

²¹ E.A. Razin, **Istoriya voennogo iskusstva XVI-XVII vv.**, St. Petersburg, 1994, s. 48; Selim Giray, Rusların böyle bir harekete teşebbüs edeceklerini bildiğinden dolayı Kırım'ın muhafazası için Osmanlı Devleti tarafından davet edildiği Avusturya seferine iştirak etmemişti. Abdülkadir Özcan, **Zübde-i Vekaiyât (Tahlil ve Metin-1066-1116 / 1656-1704)**, TTK, Ankara 1995, s.230

²² William Fuller, **Strategy and power in Russia 1600-1914**, Free Press, 1998, s. 17.

²³ Kostomarov, **Ruina. Mazepa. Mazepintsy**, Moscow: Charli, 1995, s. 394-396.

²⁴ Kostomarov, **a.g.e.**,s.394-396; Brian L. Davis, **a.g.e.**, s. 180.

²⁵ **Zübde-i Vekaiyât**, s.230; Allen, **a.g.e.**, s. 176.

²⁶ Kostomarov, **a.g.e.**, s. 394-396.

bir karar olmayacağını düşünerek savaş konseyini toplayıp geri çekilmeye, İzvançe’de konaklamaya karar vermişti²⁷.

Başarısızlıkla sonuçlanan ilk sefer Rusya’da şok etkisi yaratmıştı. Galitsin ve Sofiya başarısızlıklarına kılıf bulma arayışı içerisine girdiler. Osmanlı vekâyiname ve Kırım kroniklerinde bu konuyla alakalı herhangi bir malumat bulunmamakla beraber Rus ve Batılı tarihçiler başarısızlığın nedenini en başından beri Osmanlı Devleti ile savaşa ve Kırım seferine karşı olduğu bilinen Kozak Atamanı Samoylovich’e²⁸ bağlarlar. Rus ve Batılı kaynaklara göre; “Stepler Selim Giray’ın emriyle Tatarlar tarafından değil, Samoylovich’in emriyle Kozaklar tarafından yaktırılmıştır. Atamanlıkta gözü olan Mazepa²⁹, durumu fırsat bilerek Samoylovich’i ihanetle suçlamıştır. Mazepa tarafından ortaya atılan bu söylenti yakın arkadaşları olan önde gelen Kozak komutanları arasında³⁰ ve Rus hükümeti nezdinde destek bularak Ataman Samoylovich atamanlıktan azledilip, 25 Haziran 1687’de Mazepa yeni ataman tayin

²⁷ Fuller, **a.g.e.**, s.18.

²⁸ 1672-1687 tarihleri arasında Rusya’nın desteği ile Sol yaka Ukrayna’sı atamanı olarak görev yaptı. Prens Romodanovsky ile beraber Osmanlı Devleti ile Rusya arasında vuku bulan Çehrin seferinde bulundu. Rusya’nın başarısız I. Kırım Seferi’nden sonra atamanlıktan azledildi. Zaten Samoylovich, Galitsin tarafından sevilmemekteydi. Çünkü 1677’de Osmanlı ve Kırım kuvvetlerinin Çehrin üzerine yapmış oldukları ilk seferde Galitsin ve Romadonovski’nin arası açılmış, Samoylovich tarafsız kalmayarak Romadonovski’yi desteklemişti. A. A. Vostokov, “Sud i Kazn Grigoriya Samoilovicha”, **Kievskaya Starina**, T. XXIV, 1889, No:1, s. 41-63; S. M. Solov’ev, **a.g.e.**, s.519; Rusya desteği ile Sol yaka Ukrayna’sı atamanı tayin edilen Samoylovich’in en büyük ideal,i himayesinde sağ ve sol yaka Ukrayna’sını birleştirmektir. Bu yüzden Osmanlı himayesine girmiş olan sağ yaka Ukrayna’sı atamanı Doroşenko ile (1669-1676) rekabet halindeydi. 1686’da Rusya’nın “ebedi barış” anlaşması ile Lehistan ile sulh imzalayıp, kutsal ittifaka dâhil olması ile Samoylovich’in bu emeli hayal kırıklığı ile sonuçlanmıştı. Artık Rusya’ya eskisi kadar sadık olmayan Samoylovich, Mazepa’nın da bulunduğu meclislerde Kırım üzerine yapılacak olan sefere karşı oluşunu “Rusya, kahrolası sefere bizi mecbur ediyor” ifadeleri ile dile getirmekten çekinmiyordu. Benjamin Fürchtegott Balhasar von Bergmann, **İstoriya Petra Velikogo**, St. Petersburg, C.II, s. 260.

²⁹ “1639 Bila Tserkva’da doğdu. 1659’da Lehistan Kralı Jan Kazimir’in hizmetinde bulundu. 1669’da Doroşenko’nun hizmetine girdi. Kısa zamanda Doroşenko’nun gözüne girerek yaveri oldu. 1674’te Kırım’a elçi olarak gönderildiği sırada Sirko kumandasındaki Kozaklar tarafından esir alınıp Samoylovich’e teslim edildi ve kısa zaman sonra Moskova’ya gönderildi. Mazepa Osmanlı himayesindeki Doroşenko’nun Osmanlı Devleti ve Kırım Hanlığı lehindeki politikalarını ifşa etme hususunda Rusya’yı ikna etti ve serbest bırakılarak Samoylovich’in yanına gönderildi. I. Kırım seferindeki başarısızlık sonrası Samoylovich aleyhinde yürüttüğü politikalar ile Kozakların yeni atamanı oldu”. Michael Hrushevsky, **A History of Ukraine**, Edit: O.J. Frederiksen, Yale University Press, 1941, s. 382; Magocsi, **a.g.e.**, s. 241-242.

³⁰ Patrick Gordon, **Passages from the Diary of General Patrick Gordon of Auchleuchries 1635-1699**, Aberdeen, Printed fort he Spalding Club, 1859, s. 164. (Gordon İskoç kökenli olup 1635-1699 tarihleri arasında Rus ordusu hizmetinde üst düzey görevlerde bulundu. 1687 ve 1689 Rusya’nın Kırım üzerine yapmış olduğu seferlere general rütbesi ile katılmış, Galitsin’in de en çok güvendiği komutanlardan biri olmuştur.

edilmişti” denmektedir³¹. Mazepa ataman tayin edilirken Rusya tarafından 13 maddelik bir anlaşma yapmaya mecbur edilmişti³².

Rusya'nın İkinci Kırım Seferi; Kırım Hanlığı Kuvvetlerinin Perekop Zaferi (1689)

Kutsal ittifak sonrası Lehistan cephesi Kırım kuvvetleri tarafından idare edilmekte ve Lehistan'ın Bucaş Anlaşması ile kaybettiği toprakları geri alma planlarına fırsat verilmemekte idi. Avusturya cephesindeki gelişmeler ise Osmanlı Devleti'nin aleyhine cereyan etmekteydi. Avusturya kuvvetleri, Budin (1686), Uyvar'ı(1685) ele geçirmiş, Macaristan içlerine doğru taarruzlarına devam ederek Segedin, Peçevi, Sikloş, Erdel Kaleleri'ni zapt etmişti. II. Mohaç Savaşından(1687) sonra da Vidin, Semendire, Belgrad gibi stratejik noktaları ele geçiren Avusturya, Niş ve Şehirköy'e kadar dayanmış, Balkanlar'ı tehdit eder hale gelmişti³³. Bu gelişmeler karşısında Avusturya üzerine sefere çıkmaya karar veren Osmanlı Devleti, Kırım Hanı Selim Giray'ı Edirne'ye davet etmişti³⁴. Rusya'nın tekrar Kırım'a saldıracağını bilmesine rağmen³⁵ bir ay kadar Edirne'de kalan Selim Giray, Kili'deki ordugâhına dönerek kış burada geçirip bu süre zarfında gerekli hazırlıkları yaparak baharda Avusturya üzerine yapılacak sefere iştirak etmeyi planlamaktaydı³⁶.

Galitsin, başarısız birinci Kırım seferi sonrasında kırılan onurunu kurtarmak, Kutsal İttifak'a vermiş olduğu sözü yerine getirmek, ülke içinde kendisine karşı olan muhalefeti

³¹ Samaylovich, Mazepa'nın da bulunduğu meclislerde sıkça Kırım üzerine yapılacak sefere karşı oluşunu “Rusya kahrolası sefere bizi mecbur ediyor” diyerek dile getiriyor farkında olmadan yerinde gözü olan Mazepa'ya koz vermiş oluyordu. Bejjamin Fürchtegott Balthasar von Bergmann, **İstoriya Petra Velikogo**, St. Petersburg, C.II, s. 260.

³² Bu 13 maddelik anlaşma dâhilinde Rusya, Boğdan Himelnetkiy döneminde elde etmiş olduğu hakları Kozaklar'a teyit ettirmişti. Geniş bilgi için bkz; Dmytro Bantysh-Kamensky, **İstoriia Maloi Rosii so vremen prisoedineniia onoi k rossiiskomu gosudarstvu pri tsare Aleksee Mikhailoviche**, Moskova, 1822, s. 3.

³³ İ. Hakkı Uzunçarşılı, **Osmanlı Tarihi (II. Selim'in Tahtta Çıkışından 1699 Karlofça Anlaşmasına Kadar)**, C.III, Kısım I, TTK, 1951, s. 481; **Silahdar**, C.II, s. 490.

³⁴ Selim Giray, Edirne'ye gönderdiği 22 Aralık tarihli mektubunda Kalgay Devlet Giray'ı Kırım'da bırakarak 100.000 askerle Bucak'a oradan da sadakatini arz etmek üzere Edirne'ye gelmek istediğini belirtmiş, Selim Giray'ın bu talebi padişah tarafından kabul edilerek Selim Giray, 31 Aralık 1688'de Edirne'ye gelmişti. **Silahdar**, C.II, s. 406-407.

³⁵ 1688'de Kalmuk elçisi, Selim Giray ile yapmış olduğu görüşmede, Osmanlı Devletine asker yardımında bulmayı teklif etmiş fakat Selim Giray ise bu teklifi: “...bir gayr-ı ademle askere ihtiyacımız yoktur” diyerek reddetmişti. Selim Giray'ın Kalmuklardan tek beklentisi Osmanlı Devleti'ne yardım etmek amacıyla sefere gittiğinde Rusya'nın tahriklerine kapılarak, topraklarına yönelik taarruzlarda bulunmamalarıydı. Diğer taraftan Kalmuklara güvenmeyen Selim Giray, Özbek Hanı Subhan Kulu Han'dan Kalmukların topraklarına yönelik yapacakları muhtemel taarruzları engellemelerini istemekteydi. Michael Khodarkovsky, **Where two Worlds Met: Russian State and Kalmyk Nomads 1660-1771**, Cornell University Press, 1992, s. 115.

³⁶ Abdulgaffar Kırımı, **Umdetü't-tevârih**, Matba'a-i Amire, İstanbul, 1334, s.129; **Zübde-i Vekaiyât**, s. 312.

susturmak, Kırım Hanlığı kuvvetlerinin Ukrayna topraklarına yönelik yaptıkları taarruzlara son vermek ve yapacağı bu sefer ile Osmanlı Devleti ile Kırım Hanlığı'nı Rusya ile müzakerelere zorlamak amacıyla ikinci defa Kırım'ı işgal etme planları yapmaktaydı³⁷. Selim Giray'ın Kırım'da olmayışını fırsat bilen Galitsin kumandasındaki Rus ordusu, 200.000 asker ve 1.000 adet top ile³⁸ I. Kırım seferinde Kırım Hanlık Ordusu karşısında düşmüş olduğu utanç verici durumu telafi etmek amacıyla Kırım'ı ikinci defa işgal etmek amacıyla hareket etti³⁹. I. Kırım seferinden tecrübeli olan Galitsin, kurak steplerde açlık ve susuzluk tehlikesi ile bir kez daha karşılaşmamak için Kırım üzerine yapacağı ikinci sefer hazırlıklarına bahardan erken Şubat ayında başlamıştı⁴⁰. Sefer güzergâhındaki yollar hususunda Kırım üzerine yapmış oldukları birinci seferden dolayı bilgi sahibi olan Rus Ordusu⁴¹ bu defa şiddetli yağın kar ve soğuklar ile mücadele etmek zorunda kaldı. Hava muhalefeti ordunun hızlı hareket etmesini engellemekteydi. Bundan dolayı Ruslar, Or Kalesi önlerine ancak Mayıs ortalarında gelebilmişlerdi. Dolayısıyla bu durum Galitsin'i endişelendirmekteydi. Çünkü Rus ordusu, birinci seferde olduğu gibi Tatarların stepleri ateşe vermesi ile tekrar açlık ve susuzluk tehlikesi ile karşı karşıya kalabilirdi⁴².

Kefeye dört saat mesafede bulunan Rabat (Rıbat) tarafından Kırım'a hücum eden Rus birlikleri, diğer taraftan Kırım ile Özü arasındaki mahallere saldırmış, Or geçidinden 6 saat uzaklıktaki Kanlıcak, Karayılka ve Kuyuludere mevkiilerine yerleşmişlerdi⁴³. Bu sırada Kırım Hanlığı askerlerinin çoğu Selim Giray ile beraber Avusturya üzerine yapılacak sefer hazırlıklarının tedariki için Kili'de bulunmaktaydı. Kırım'da mevcut olan asker sayısı zaten kendile-

³⁷ V. E. Vozgrin, *Istoricheskie sud'by Krymkikh Tatar*, Moscow, 1992, s. 230; Sefer öncesi Gordon, birinci seferde yapılan hataya tekrar düşmemek için Dinyeper tarafında bir kale inşa edilmesine Rus ordularının bu kalede gerekli ikmâlleri yaparak sefere devam edilmesini önermişse de bu fikri Galitsin tarafından tasvip görmemişti. Fuller, *a.g.e.*, s. 18.

³⁸ Seyyid Mehmed Rıza, *Es Seb'üs Seyyar fi Ahbar-ı Müluki't Tatar*, Kazan, 1832, s. 192. II. Kırım seferinde Rus ordusunun sayısını Osmanlı ve Kırım kroniklerinden, Es-sebü'seyyar; 200.000, Umdetü't-tevârîh; 300.000, Gülbün-i Hânân; 200.000, Silahdâr; 300.000, Sabit; 300.000 olarak vermektedir. Rus ve Batılı tarihçilerden Solov'ev, Rus ordusunun sayısını 112.000, Fuller, Mazepa kumandasındaki 30.000 asker hariç 117.446 olarak vermektedir.

³⁹ Banty-Kamenskii, *a.g.e.*, s. 2; Ünlü Rus tarihçisi Solov'ev, Kırım üzerine yapılan ikinci seferin nedenini "Kırım Hanı'ndan intikam almaktan ziyade Rusya'nın Ukrayna topraklarını ele geçirmek istemesi" olarak gösterir. Solov'ev, *a.g.e.*, s. 535. Oysa Silahdar Tarihinde seferin nedeni, Rusların önce Kırım ardından İstanbul'u ele geçirmek istemesi olarak belirtilmektedir. *Silahdâr, C.II*, s. 432.

⁴⁰ Hughes, *Sophia*, *a.g.e.*, s. 211-212; Patrick Gordon, *a.g.e.*, s. 166; M. Solov'ev, *a.g.e.*, s.539

⁴¹ Razin, *a.g.e.*, s. 254.

⁴² 20 Mart'ta Galitsin, Çariçe Sofiya'ya yazdığı mektubunda soğuklardan ve şiddetli kardan şikâyet etmekte idi. Ayrıca askere ödenecek paraların da kendilerine ulaşmadığını, bu durumun askerler arasında hoşnutsuzluğa neden olduğunu ve bu durumun bir an önce düzeltilmesini istemekteydi. Solov'ev, *a.g.e.*, s. 540

⁴³ *Silahdâr, C.II*, s. 421,422; Smirnov, *a.g.e.* s. C.II, s. 439; Brian L. Davies, *a.g.e.*, s. 181

rinden kat kat fazla olan Rus orduları karşısında oldukça yetersiz kalmaktaydı⁴⁴. Bu sırada Kırım'da bulunan Kalgay Sultan Devlet Giray, Kili'de bulunan babası Kırım Hanı Selim Giray'a haber göndererek biran önce Kırım'ın imdadına yetişmesini aksi takdirde Kırım'ın düşman eline geçeceğini bildirmekteydi.⁴⁵ Bosnalı Sabit, Zafer-nâme adlı eserinde durumun ciddiyetini şu beyitleri ile dile getirmektedir;

*Kırım tahtgâhından irdi peyam
Ki Moskov kılup pay-ı gadre kıyam
Yetişmezseniz iş diger-gun olur
Kırım Atası lücce-i hun olur⁴⁶.*

Kili'de Avusturya seferine hazırlanan Selim Giray, Rusya'nın Kırım'a saldırması ile karsız kalmıştı. Bir yanda payitahtı Kırım, diğer yanda ise Belgrad'ı ele geçiren, Semendire'ye kadar inerek Balkanları tehdit eden Avusturya karşısında, şiddetle kendisinin yardımına ihtiyaç duyan tabiliğinde bulunduğu Osmanlı Devleti bulunmaktaydı. Selim Giray'ın içinde bulunduğu bu çelişkili durumu en iyi şekilde Bosnalı Sabit şu mısraları ile özetlemektedir.

*Çekersek eger Moskova tig-i tiz
Berü canibe Nemçe eyler sitiz⁴⁷.*

Önceliği Rusya tehlikesi karşısında ülkesinden yana kullanan Selim Giray, padişaha gönderdiği mektubunda Rusya'nın Kırım'a saldırdığını, Rus tehlikesinin bertaraf edilmesinden sonra Avusturya cephesine iştirak edeceğini bildirmekteydi⁴⁸. Süratle Kırım'ın imdadına koşan Selim Giray altı günde Kanlıcak'a geldi⁴⁹. Rus orduları sefer için altı kısma ayrılmıştı. Bunlardan biri de A. S. Shein kumandasındaki öncü keşif birliği idi. Bu keşif birliği tarafından Tatarların stepleri yaktığı haberi alındı⁵⁰. Dolayısıyla Galitsin, endişelerinde haklı çıkmış, bir kez daha açlık ve susuzluk tehlikesi ile karşı karşıya kalmıştı⁵¹. Düşman kuvvetleri, Or Kapısı'na gelmiş ve ellerinde mevcut olan toplarla Or Kalesini muhasara altına almışlardı.

⁴⁴ *Umdetü't-tevârîh*, s. 129.

⁴⁵ V. D. Smirnov, *Krımskoe Hanstvo pod verhovenstvom Otomanskoy portı do načala XVIII veka*, Tom I., 1887, s. 439.

⁴⁶ Nabi'den sonra 17. Yüzyılın en önemli şairlerinden biri olan Aleaddin Ali diğer adıyla Bosnalı Sabit, Kırım Hanı I. Selim Giray'ın Perekop zaferini konu alan "Zafername" adlı eseri kaleme almıştır. Bu eser Selim Giray'ı Osmanlı Padişahları haricinde adına eser yazılan bir Han olması sıfatıyla farklı kılmıştır. Sabit, *Zafernâme*, Turgut Karacan, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, 1991, s. 25.

⁴⁷ *Zafernâme*, s. 31.

⁴⁸ Smirnov, *a.g.e.*, s. 440.

⁴⁹ *Es-sebü's-seyyar*, s. 193.

⁵⁰ Paul Bushkovitch, *Peter the Great: The Struggle for Power, 1671-1725*, Harvard University Press; Cambridge; Massachusetts; London, 2003, s.158; Fuller, *a.g.e.*, s. 19.

⁵¹ Solov'ev, *a.g.e.*, s. 540.

Rus birliklerinin, Kırım'ın kilit noktası olan Or Kapısına yönelik taarruzlara başladığı haberi alan Kefe'deki yeniçeri birlikleri, 25 Mayıs 1689'da Kırım'a yardım etmek için Mehmed Ağa komutasında harekete geçtiler. Rus ordusunun binlerce top ve tüfeğine karşılık, Kefe'den Kırım'ın imdadına gelen piyade ve süvari birlikleriyle, Kırım Hanlığı askerlerinin ok ve kılıçlarından başka bir şeyleri yoktu.

Selim Giray, ordusunu üç kısma ayırmıştı. Birinci kısım kuvvetlerin başında kendisi bulunmakta idi. İkinci kısım kuvvetlerin kumandasını Kalgay Devlet Giray'a ve üçüncü kısım kuvvetlerin idaresini ise Nureddin Azimet Giray ve Selamet Giray'a vermişti⁵². Taraflar arasında akşama kadar devam eden mücadelelerden herhangi bir sonuç çıkmadı. O günün akşamı Selim Giray, bey, mirza ve komutanlarını etrafında toplayarak düşman ile yapılacak muharebenin stratejisi hususunda istişarede bulundu. Ertesi gün başlayan savaşta kendisinden mislice fazla olan düşman karşısında Kırım Tatar askerlerin cesaretlerini yitirip, savaş arzularını kaybettikleri bir anda Azimet Giray Sultan ortaya çıktı⁵³.

Azimet Giray, Kırım Hanlığı ordusunda bulunan askerlerine yönelik yapmış olduğu "*Kanı benimle bu dem akmaya razı olan, cennete varmak isteyenler, şehadet şerbetini içmek isteyenler, cennet katına varmak isteyenler var ise ortaya çıksın*" yönündeki konuşması ile onları cesaretlendirmiş ve Ruslar üzerine yapılan taarruzla çok sayıda Rus askeri öldürülmüş, Rus ordusunun birçok topu tahrip edilmişti. Fakat Azimet Giray öncülüğünde Ruslar'a karşı yapılan bu taarruz ve benzerleri kendilerinden bir hayli fazlaca olan Rus ordusunu durdurmaya kâfi gelmemişti⁵⁴. Rus birlikleri, Kırım'ı terk etmeyerek Or kalesin arkasında bulunan Kuyaş mevkiinde ordugâhlarını kurmuşlardı. Selim Giray, Or kalesinin muhafazasını ağası, Bahadır Ağa'ya bırakarak emrindeki kuvvetler ile Rus kuvvetlerin tam karşısında konuşlanmış ve düşman kuvvetlerin su kaynaklarını ele geçirmişti⁵⁵.

Rus kuvvetlerini geri çekilmeye zorlayan asıl sebep, Kırım kuvvetlerin manevra ve mukavemetleri olmayıp, Rus ordusunun içinde bulunduğu açlık ve susuzluk sıkıntısıydı. Susuzluğa dayanamayan Rus askerleri, sonunda deniz suyu içmeye mecbur kalmıştı. Kara-

⁵² **Es-sebü's-seyyar**, s. 193; **Umdetü't-tevârih**, s. 129-130; **Gülbün-i Hânân**, s. 111-112.

⁵³ Rusya'nın ikinci defa Kırım'ı işgal teşebbüsü sırasında Azimet Giray'ın göstermiş olduğu gayretlere en fazla "Tarih-i Mehmed Giray Han Tarihi" adlı eserde değinilmektedir. Uğur Demir, **Tarih-i Mehmed Giray Han**, Danışman Necdet Öztürk, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2008, s. 24 (1682-1703) tarihleri arası Osmanlı ve Kırım Tarihi açısından vermiş olduğu teferruatlı bilgiler sebebiyle en önemli müracaat eserlerinden biri olup, Uğur Demir tarafından Viyana Milli Kütüphanesi no: 1080'de kayıtlı tek nüshası esas alınarak yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.) Umdetü't tevarih ve Es-sebü's-seyyar ile Umdetü't-tevârihten özetle konuyu ele alan Gülbün-i Hanan, Azimet Giray'ın başarılarına değinmekle beraber Ruslar'a karşı elde edilen galibiyetin mimarı olarak Selim Giray'ı gösterirler. **Umdetü't-Tevârih**, 129; **Gülbün-i Hanan**, s. 112-113. Silahtar, Azimet Giray'ın üstün başarılarından bahsetmez. **Silahtar Tarihi**, C.II, s. 440-445.

⁵⁴ **Tarih-i Mehmed Giray Han**, s. 24.

⁵⁵ **Gülbün-i Hânân**, s.112-113.

deniz'in tuzlu suyundan içen Rus askerleri, atları ve diğer hayvanları ölmüş, çaresiz kalan Rus ordusu geri çekilmek zorunda kalmıştı⁵⁶.

Rus ordusunun geri çekilmesi de büyük bir sorundu. Çünkü ordu geri çekilirken Kırım kuvvetleri ve Dinyeper kaleleri dışındaki Osmanlı kuvvetleri tarafından saldırıya uğrayabilirler ve bu suretle kayıpları daha da artabilirdi. Bu sırada Galitsin, kendi tabiiyetlerine girmiş olan Alanur kabilesi ileri gelenlerinden Kalmuk Ağa'yı Osmanlı Devletine elçi olarak gönderip barış teklifinde bulundu. Kırım Hanı Selim Giray' da Yaşlav kabilesi ileri gelenlerinden Kemal Mirza'yı elçi olarak Galitsin'e gönderdi⁵⁷. Rusların amacı, barış değil firar etmek için zaman kazanmaktı. Zeki Kırım Hanı Selim Giray, Galitsin'in böyle bir teşebbüse girişeceğini bildiğinden dolayı gerekli tedbirleri almıştı. Firar etmekte olan Rus ordusunun peşinden Yeğen Mirza Şah Kadir kumandasındaki 22.000 kişilik bir kuvvet gönderilmiş⁵⁸, sınırlarına kadar sürülen Ruslar'dan 30 kıta top ve 1.000 esir alınmıştı. Rus ordusunun tekrar bir saldırıya geçemeyeceğinden emin olunduktan sonra Kırım kuvvetleri Or kapısına, oradan da Kırım'a döndü⁵⁹. Kırım kuvvetleri, Kırım'da bir müddet istirahat edildikten sonra Avusturya ile savaş halinde olan Osmanlı Ordu'suna yardım etmek üzere hareket ettiler. Selim Giray, bu başarısını padişaha bildirmek üzere veziri Batur Han'ı görevlendirmişti.(3 Temmuz 1689)⁶⁰. Selim Giray'ın fetihnamesini göndermeden önce bu sevinçli haber padişah tarafından işitilmiş ve padişah II. Süleyman, gönderdiği name-i hümayun ile Selim Giray'ın bu başarısını kutlamıştı.⁶¹ Kırım Hanı Selim Giray, Kalgay ve Nureddin Sultan'ı Kırım'da bırakarak Avusturya'ya karşı savaşa katılmak üzere Üsküp'e geçti⁶².

Sonuç

Rusya, 1686 tarihinde Lehistan ile yapmış olduğu ve başta Kiev olmak üzere birçok kazançlar sağladığı ebedi barış anlaşmasıyla Osmanlı Devleti ile yapmış olduğu 1681 Bahçe-saray Anlaşmasını ihlal ederek Kutsal ittifaka dâhil oldu. Kutsal ittifak dâhilinde Kırım Hanlığı tarafından Osmanlı Devletine yapılması muhtemel yardımların engellenmesi vazifesi

⁵⁶ **Tarih-i Mehmed Giray Han**, s. 24; **Silahdâr**, C.II, s. 440-445; **Gülbün-i Hânân**, s. 112-113; **Umdetü't tevarih**, s. 129-130.

⁵⁷ **Gülbün-i Hânân**, s.113; **Umdetü't-tevârih**, s. 128-129.

⁵⁸ **Zafernâme**, s. 27.

⁵⁹ **Gülbün-i Hânân**, s. 111; "Rus ordusunun kayıpları hususunda farklı görüşler vardır. Galitsin, Moskova'ya gönderdiği raporda 61 ölü, 441 yaralı olduğunu rapor etmekte, buna karşın I. Petro'nun danışmanı Franz Lefort ise 20.000 ölü, 15.000 yaralı olduğunu belirtmektedir." Razin, **a.g.e.**, s. 259,260; Kostomarov, **a.g.e.**, s. 425-426.

⁶⁰ **Silahdâr**, C.II, s. 440-445

⁶¹ 20 Haziran 1689 tarihli Name-i Hümayun, B.A. Name-i Hümayun Defteri, nr. V, s. 83-84, **Osmanlı Devleti ile Kafkasya, Türkistan ve Kırım Hanlıkları Arasındaki Münasebetlere Dair Arşiv Belgeleri**, (1687-1908) Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 1992, s. 51; 21 Temmuz 1689'da Miralem İbşir Hasan Ağa aracılığı ile padişah tarafından Selim Giray'a bir murassa şimşir, serâser kürk ve bir mikdar para gönderilmişti. **Silahdar**, C.II, s. 440-445.

⁶² **Umdetü't-Tevârih**, s.129; **Gülbün-i Hânân**, s. 113.

Rusya'ya verilmişti. Her ne kadar muvaffakiyet elde edilememişse de Rusya'nın Osmanlı Devleti karşısında gücünü ilk defa sınama imkânı bulduğu 1678 Çehrin Seferi, Rusya'yı Osmanlı topraklarına yönelik planlarını uygulama kararlılığı içine sokmuştu. Özellikle 1683 Viyana önlerinde Osmanlı ordularının Avusturya-Lehistan ittifakı ile bozguna uğratılması Rusya'yı daha da cesaretlendirmişti. Kutsal ittifaka dâhil olan Rusya, sıcak denizlere inmek, İstanbul'u ele geçirmek gibi tarihi emellerinin ilk ayağını oluşturan Kırım'ı işgal etmek için Prens Galitsin kumandasında 1687 ve 1689 tarihlerinde Kırım üzerine iki sefer girişiminde bulunmuştur. Kırım Hanı Selim Giray'ın stratejik hamleleri, Kırım Hanlığı kuvvetlerinin üstün gayretleri ile Rusya'nın bu emellerine geçit verilmemişti. Galitsin, dolayısıyla en büyük destekçisi Çariçe Sofiya'nın Kırım'ın zapt edilmesi yönündeki başarısızlıkları bununla sınırlı kalmadı. Bu başarısızlıklar Rusya'da Sofiya'ya karşı muhalefetin büyümesine ve I. Petro ile girdiği taht mücadelesini kaybetmesinde de etkili oldu. Başarısız iki seferle lojistik destek sağlanamadan steplerde başarılı olamayacağını anlayan Rusya, bu topraklara yönelik yapacakları yeni bir sefer için Petro'nun 1695 ve 1696 Azak Seferlerine kadar 6 yıl beklemek zorunda kalmıştır⁶³.

KAYNAKÇA

- ALLEN, W.E.D., **The Ukraine: a History**, Cambridge, 1940.
- ARIK, Sabire, **Polonya Kralı Jan III. Sobieski ve Hükümdarlığında Osmanlı-Lehistan İlişkileri (1674-1696)**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2004.
- ....., "Polonya Kralı Jan Sobieski Hükümdarlık Dönemi (1674-1696)", **Tarih Araştırmaları**, Ankara Üniversitesi D.T.C.F, C.XXIV, Eylül 2005.
- BANTYSH-KAMENSKY, Dmytro, **Istoriia Maloi Rosii so vremen prisoeineniia onoi k rossiiskomu gosudarstvu pri tsare Aleksee Mikhailoviche**, Moskova, 1822.
- BARTL, Peter, "17. Yüzyılda ve 18. Yüzyılın İlk yarısında Kazak Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu", Çev. Kemal Beydilli, **İlmi Araştırmalar Dergisi**, VI, İstanbul, 1998.
- BERGMANN, Bejjamin Fürchtegott Balthasar von, **İstoriya Petra Velikogo**, St. Petersburg.
- BORRERO, Mauricio, **Russia; a Reference guide from the Renaissance to the Present**, 2004.
- BOSNALI SABİT, **Zafername**, Haz. Turgut Karacan, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, 1991.
- BRIAN, Davies L., Brian L., **Warefare, State and Society on the Black Sea Steppe 1500-1700**, London-Newyork, 2007.
- FREEZE, Gregory L., **Russia; a History**, Oxford University Press, 1997.
- FULLER, William, **Strategy and Power in Russia 1600-1914**, Newyork-Free Press, 1992.

⁶³ Halil İnalcık, "Struggle for East-European Empire: 1400-1700 the Crimean Khanate, Ottoman and the Rise of Russian", **Turkish Yearbook**, 1991, s. 10.

- HALİM GİRAY, **Gülbün-i Hanan**, Yayınlayan: Kırımlı Arif-zade A. Hilmi, Necm-i İstikbal Matbaası, İstanbul, 1327.
- HUGHES, Lindsey, **Regent of Russia 1654-1704**, New Haven, Yale University, Press, 1990.
- İNALCIK, Halil, "Struggle for East-European Empire: 1400-1700 the Crimean Khanate, Ottoman and the Rise of Russian", in **the Turkish Yearbook**, 1991.
- KHODARKOVSKY, Michael, **Where two Worlds Met: Russian State and Kalmyk Nomads 1660-1771**, Cornell University Press, 1992.
- KOLODZIEJCZYK, Dariusz, **Ottoman-Polish Diplomatic Relation 15th-18th Century**, Brill-Leiden-Boston-Koln, 2000.
- KOSTOMAROV, **Ruina Mazepa Mazepintsy**, Moskva, 1995.
- KURAT, Akdes Nimet, **IV - XVIII. Yüzyillarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri**, Ankara, 2002.
- MAGOCSI, Paul Robert, **A History of Ukraine**, Toronto: University of Toronto Presss, 1996.
- ÖZCAN, Abdülkadir, **Zübde-i Vekaiyât (Tahlil ve Metin - 1066-1116 / 1656-1704)**, TTK, Ankara 1995.
- RAZİN, E.A., **İstoriya Voennogo İskusstva XVI-XVII vv.**, St. Petersburg, 1994.
- SEYYİD MEHMED RIZA, **Es-Seb'üs Seyyar Fi Ahbar-ı Müluk-ut Tatar**, Kazan, 1832.
- SİLAHDAR FINDIKLILI MEHMED AĞA, **Tarih-i Silahdar -(Silahdar Tarihi)**, C. II, İstanbul, 1928.
- SMİRNOV, V. D., **Krımskoe Hanstvo Pod Verhovenstvom Otomanskoy Portı do Naçala XVIII Veka**, Tom I, 1887.
- SOLOVE'V, S. M., **İstoriya Rossii s Drevnejshikh Vremen, Kniga VII**, Toma, 13-14, Moskva, 2002.
- SUKHORUKOV, Vasiliı Dmitrievich, **Statischeskoe Opisanie Zemli Donskikh Kazakov, Sostavlennoe v 1822-1832 g.**, Novoçerkassk, 1891.
- UZUNÇARŞILI, İ. Hakkı, **Osmanlı Tarihi (II. Selim'in Tahta Çıkışından 1699 Karlofça Anlaşmasına Kadar)**, C.III, Kısım I, TTK, 1951.
- VOSTOKOV, A. A. "Sud i Kazn Grigoriya Samoilovicha", **Kievskaya Starina**, T. XXIV, 1889, No:1.
- VOZGRİN, V. E., **Istoricheskie Sud'by Krymkikh Tatar**, Moscow, 1992.
- B. A. *Name-i Hümayun Defteri*, nr. V, s.83,84, **Osmanlı Devleti ile Kafkasya, Türkistan ve Kırım Hanlıkları Arasındaki Münasebetlere Dair Arşiv Belgeleri**, (1687-1908) Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Ankara, 1992.